

S:t Ragnhilds Gille

i

Söderköping

ÅRSBOK 1959

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Mats Linderoth, C. A. Levén och

Enoch Kihlström

För artiklarna i denna årsbok svarar

författarna själva

Alarik Lundbergs minne hugfästes

Från makarna Linnéa och Halvar Lundberg, Seattle, Wash., U. S. A., har S:t Ragnhilds Gille fått mottaga kr. 1.000:— att användas till hugfästande av Alarik Lundbergs minne på sätt Gillet bestämmer.

Vid sammanträde den 23 maj 1959 har styrelsen beslutat tacksamt mottaga gåvan. Det kommer att bliva styrelsen en kär plikt att använda medlen i enlighet med angivet villkor.

Till givarna får Gillet härmed framföra sitt varma tack för den storartade gåvan.

Några bilder av livet i Söderköping under 1800-talet

Intervju av en av stadens äldre invånare
på 1930-talet

Jag fortsätter här den serie av intervjuer, som jag började publicera i S:t Ragnhilds Gilles årsbok 1956 och som voro avsedda som grundlag för en skildring av stadens yngre historia och utvecklingsförhållanden i anslutning dels till den jubileumshok, som Söderköpings Sparbank utgav vid firandet av sin hundraåriga existens år 1951 och dels till den av S:t Ragnhilds Gille påbörjade "Söderköpings historia", varav hittills en volym utkommit, behandlande tiden fram till 1568.

Denna gång är det hustrun till numera avlidne handlanden Ernst Landers, fru Maria Landers, som har ordet. Hon var född i Söderköping 1867. De personer och förhållanden som omtalas komma enligt det program jag tänkt mig att beröras ytterligare i de intervjuer, som skola tryckas i någon följande årgång. Närmare upplysningar om dem och om de uttalanden och omdömen som förekomma i intervjun bör därför anstå tills vidare. Vid intervjun har jag haft som medarbetare fil. kand. fröken Maja Ericson.

"Min man övertog grosshandlare Lindners affär 1895. Jag var inte mycket i affären, min man ville inte det, så jag vet inte mycket om den. Vi hade egen häst, som körde hem varorna, som kom från Norrköping med järnväg. Innan järnvägen blev till, fanns det två stadsbud i sta'n som for in till

F. d. Landerska huset vid Rådhusstorget

Norrköping och hämtade bovaror. Vi hade största handeln med skärgården. När man väntade båten fick man ingen nattro. Man skulle vara uppe och ta emot båten. Båten var här kl. 5, så köpmännen fick gå upp kl. 4 och möta. Det var stans båt. Den hette Söderköping. En dag i veckan gick den ut till skärgården och en gång i veckan kom den in. (På söndagarna gjorde båten lustresor.) Båten la' till vid kajen och bo'drängen fick vara vid båten och hämta varorna. Vi köpte upp ägg och smör och spannmål av bönderna. Här har alltid varit stor spannmålshandel. Det lassades stora prämar med spannmål, som gick kanalvägen ut, också till utlandet. Bilarna tog bort skärgårdshandeln, så nu kommer det aldrig några skärgårdsbor. —

Vi hade också kunder från Drothem och Östra Ryd och en och annan från Ringarum. En del var fina gubbar: di kastade tömmarna i handen på bo'drängen, när di kom, så han fick ta hand om djuren och själva gick di på hotellet och festade. Men det var mest sådana, som åkte direkt med sina varor till Norrköping, särskilt med kalvar, som det inte gick åt så mycket av här i Söderköping. Sen på hemvägen brukade di stanna till här och festa. — Bönderna ville särskilt sälja ägg — di kunde komma med 100 tjog i taget — och smör, innan mejerierna kom till. Man var ju tvungen att ta emot varorna, när di handlade hos oss. Sedan fick vi i vår tur sälja till Norrköping, för allt kunde inte gå åt här. Man fick förlora bra mycket på kunderna förr. Bönderna satt fattiga på sina gårdar. Det var ofta man fick boga varor som di köpte (skriva upp). Man fick ha öppet till kl. 7—8 för lantbornas skull. Man fick ju inte köra ut dem. Men di blev heller aldrig färdiga i affären förrän mellan kl. 8—9 på det sättet, för man var tvungen att rätta sig efter kunderna. Kunderna fick inte i tur förr, utan det blev som det föll sig; på det sättet krusade man inte sina kunder. Och inte bjöd man dem på någonting — man kunde ju inte bjuda bort det lilla man förtjänade. (Vid förnyat besök uppgav fru Landers att de bjöd bönderna på mat ibland och att denna sed försvann under första världskriget.) — Nu kommer inte bönderna just med några varor men di kommer in och handlar ändå, fast naturligtvis inte alls i så stor utsträckning som förr. Förr kunde hela gården vara alldeles full med skjutsar ända fram till utgångarna. Nu står det bara en och annan skjuts där. Gården var bara för kunderna.

Vi hade tre biträden i affären och så en boddräng. Biträdena fick skaffa sig bostad själva, men för boddrängen fanns det en drängstuga på gården. Vår bo'dräng blev förmögen och byggde sig egen villa så smaningom. Bo'drängen hade 20 kr. i veckan, men så var det dagar då han kunde få ända till 10 kr. i drickspengar. Biträdena hade 75 kr. i månaden förr, och maten. Nu har di säkert 75 kr. i veckan.

Bönderna fick betala för stallgård. Bo'drängen skulle sköta all städningen på gården och i stallen och på gatan. Han hade fullt upp med att sköta gården. Drängen fick dricks om han skulle ge djuren vatten eller göra något annat extra.

Min man gjorde pump för hästarna på gården. Förut fick man ta vatten till dem från kanalen.

Dricksvatten hämtade vi från Rehnbergs, man fick betala för det. När jag var 20 år, kommer jag ihåg, att man fick den första pumpen i stan. Man kokade i avatten, som var renligare då än nu. Mina jungfrur fick hämta vatten vid Brunn, de fick gå tre gånger i taget och bar ämbarna i krok. Det fanns en pump där brandhuset är de första åren jag hade hushåll. Och så samlade man regnvatten förstås.

Vi hade bra tvättstuga på gården. Förr fanns det gummor som ville gå bort och tvätta. Man hade byke tre gånger om året. Jag brukade ha tre gummor till hjälp. De gick för 75 öre om da'n. Om mannen behövde vara med skulle han ha 1:50. Ena dagen tvättade man, andra dagen skulle man klappa kläderna. Det fick man göra nere i ån. Där brukade det vara så upptaget, så man fick lägga ut klapprån i förväg. Vi körde ända ner till Brunn med karet och folk. Jungfrurna fick hänga tvätten. Biträdena hade svarta innerockar eller blå förkläden, som också skulle tvättas. Biträdena manglade själva sina förkläden med en literbutelj. Jag skulle sköta tvätten och lagningen åt pojkarne i affären och sticka strumpor till min man. — Det har funnits tvättinrättning här i ungefär tio år, men det nöter tvätten mycket mer.

Min första jungfru hade 10 kr. i månaden. Hon fick dessutom en klädning till julklapp, sydd av sömmerska.

Det fanns två bagerier i min ungdom. Di levererade till stora fester på Arbetareföreningen. Hemmen bakade själva. Och så gjorde man korb i oändlighet, som räckte för hela vintern. Man gick inte till affären och köpte förr som nu. Det brukade finnas ett par grisar till varje gård, men det blev förbud på att ha grisar efter första världskriget.

Vi åt frukost kl. 9, middag kl. 2 och kväll kl. 6; till frukost och middag drack vi kaffe.

Varje gård i stan hade sin trädgård förr. Då satte man det som var matnyttigt i jorden och blommor i kanterna. Potatis tog man från landet.

Det fanns inte mejerier i min ungdom, utan varje gård körde in mjölk till stan, man hade tingat mjölk och betalade för månad eller vecka.

Det fanns en och annan, som hade ko, men det var inte så många och det var mest i utkanterna av stan. En smed, som bodde här intill, hade tre kor, och en skomakare, som jag kommer ihåg, hade två kor. De kunde ha lantbruk också. De fick arrendera jord av stan eller andra, stan har ägt mycket jord förr, men nu är mycket sålt. Det fanns också åkare, som arrenderade jord av stan.

Gästgiveriet arrenderade Engströms jord. Engströms gård använde gästgiveriet till att ställa in oxar på. En och annan som handlade fick också ställa in där, men arrendatorn kom i första rummet. Jorden har sedan sålts undan för undan. — I Engströmska gården fanns det kor. — Gästgiveriet var i Blomkvistska gården. De hade tio hästar. Nu har de bilar i stället.

I min ungdom stod slaktarna bara på torget, "Mattorget", vid Rådhuset. Det fanns ett slakteri uppen kyrkan. Det hade lantbruk också. De hade ladugård och for ut på landet och köpte upp levande djur och sålde ut de minsta. Och så var det försäljning av manufaktur på Hagatorget första onsdagen i varje månad. Då kunde man köpa hattar och skor o. s. v. från Norrköping. Jungfrurna skulle ha fritt halva den dan. Handelsmännen från Norrköping behövde inte skatta, så handelsmännen här tyckte inte om den här handeln. Den avskaffades väl för minst 20 år sen. Det var Emil Törnell, som gjorde det. — De sålde ved också på Mattorget.

Och fisk. Fiskarna la' till med sina båtar vid Brunn'. Från 90-talet skickade de fisken med båten Söderköping. Nu tas fisken med lastbilar. — De kom med salt strömming i kullingar, abborre, gädda, ål och laké. Det var uppköpare, som var nere och köpte fisken och sen stod på torget och sålde. När västkustfisk fick vi inte, den stog sig inte i frakten.

Det är en liten tillförsel nu med djur till marknaderna, ett par, tre stycken kanske. Slakteriföreningen köper upp djuren nu.

Det fanns fyra stycken karamellgummor på torget i min barndom. Man kunde få en tioöring när man gick och köpa karameller för; 1 krona hade man fått räkka ett helt år! Några konditorier fanns inte.

Vi köpte lingen på torget, men det gick omkring barn, som plockade lingen och sålde till sina bekanta. I kanna lingen (3 l.) kostade 10 öre i min barndom.

En skrivare hade sju öre sidan på Rådhuset.

Det gick omkring gårdfarihandlare, som sålde kläder och skor och leksaker, t. ex. tygdockor. Det kom hit italienare på somrarna. Di köpte upp korgar och kom upp i husen och sålde. Jag har en kvar, som jag köpte 1895.

Sömmerskor fanns det nästan i vartannat hus förr, nu finns det just inga. — Det fanns bättre skräddare och skomakare, som hade de fina som kund. Det var fyra stor-skräddare och lika många skomakare. Skomakarna kom hem och mätte fötterna, om man var kund. Man fick betala 18 kronor för ett par klångor. Sådana fick man inte använda, förrän man var en 14—15 år. När man var barn, fick man ha grövre klångor. Många gick barfota på somrarna.

Det var folkskola här med alla klasser, som man måste gå i, men man hade ledigt nästan hela eftermiddagen. — I bättre privatskola lärde man sig engelska och franska. Fröken Karling lärde franska. Så fanns det en tarvligare privatskola, där man fick lära sig handarbete. Där kunde man gå på eftermiddagen efter skolans slut. Man behövde lära sig handarbete, för det förekom inte i folkskolan. Vi fick göra finare handarbeten med pärlor och virka koftor och gardiner. Jag gick där ett år. Det kostade två kronor i månaden. Det var en fru Nordflycht och hennes dotter, som hade skolan. Fröken Nordflycht undervisade i handarbete och Tant i skrivning och läsning, för man kunde få lära sig det där också. Gumman hade väl gått på någon kurs. Det var många lantflickor från närmaste delen av Drothem, som gick där. Di tyckte, att di lärde sig mer där. Lantborna hade matsäck med sig. Ibland hade di t. ex. äpplen eller en flaska grädde med till Tant. Vi satt på pallar, var och en hade sin pall med sig. Vi var en tjugo stycken. Fru Nordflycht var sträng. Huset finns kvar än.

När jag gått i handarbetskolan, gick jag och läste och sen gick jag på syskola. Man måste lära sig sy linnesöm. Jag sydde 1 dussin skjortor åt d:r Petrelli. Det fick jag fem kronor för och det fick en nog hushålla med! — Väva

skulle man också kunna. Vad var det för flickor, som inte kunde väva? Särskilt vävde man mattor.

Mat fick man lära sig laga hemma. Skulle man gifta sig, fick man fara till hotell i Norrköping på tre månader för att lära sig mer.

Det hörde till att man skulle lära sig dansa. Då hade man lastingskor utan klackar. Det fanns gubbar, som bara gjorde sådana. Det gick inte an att gå på bal utan. Vi hade danslärare — eller lärarinna. Alla var jämngoda, det var just ingen klass-skillnad. Men kanske på läkaren och borgmästaren, de stod nog lite högre. Det var köpmännens och hantverkarens barn, som gick, doktors, apotekarns och källaremästare Rehnbergs. Garvarna hörde till noblessen. Lappskräddarnas barn fick inte gå. Men man var ansedd, när man vandrade redligt. — Vi gick sex veckor på Arbetareföreningen. Dansläraren hyrde lokalen. Det var baler och teaterföreställningar på Arbetareföreningen förr, nu har ungdomen mer idrott och dansbanor. Man fick inte komma till bal utan handskar på händerna. Vid jul och andra helger var det bal varenda lördagskväll. Badgästerna brukade komma och se på. Det var müssingsmusik och man dansade t. ex. promenadpolonäs och lancier. Annars dansade man mest i hemmen. Man fick bjuda pojkar till sig. Man bjöd på en enkel supé men aldrig med några dricksvaror till. Vi brukade leja särskilda karlar, som spelade.

Så uppfostrades alla "hälvbättre" flickor, de, som skulle vara hemma och sedan kanske gifta sig. De "bättre" flickorna skulle alltid bli lärarinnor. De brukade vara hemma, till de blev 20 år. Sådana flickor i stan som kunde tjäna, reste till Stockholm eller Amerika. Här fick man ta tjänstefolk från landet.

Varje trettondagsafton var man som barn bjuden till grosshandlare Blomkvist. Man fick inte vara över 15 år. Alla var lika klädda i vita tyllklänningar med kapper nertill! Varannan kappa var veckad och varannan rynkad. Blomkvist hade två stora julgranar, som skulle plundras. Det var tre ljuskronor i taket. Liljedahlarna spelade handklavér och fiol. Det brukade vara en 30—40 barn hos grosshandlare Blomkvist. Där bjöds alltid på riktig supé. Kl. 11 på kvällen skulle man hämtas. Man var alltid färdig på minuten. Det var inte

alltid sagt, att man skulle följäs dit utan man fick ofta gå ensam. Grosshandlare Blomkvist var aldrig med själv, men han kunde komma och titta i dörren nån gång. —

Jag var också på barnkalas hos Rehnbergs — i salongen. Först fick man thé. Det var där jag första gången drack thé. Det serverades på en bricka, så var och en fick ta för sig där. Rehnbergs hade uppasserskor själv, di behövde inte leja. Sen dansade vi en stund och så bjöds det omkring körsbärs-sylt med kakor. Senare bjöds det omkring smörgåsar och på ett avlångt bord stod det omelett och läsk. Sedan lekte vi en stund och så fick vi glass, blandad med maräng och kakor. Hos Rehnbergs fanns det ingen julgran att plundra.

Det var ställiga slädpartier förr! Det brukade vara ett par om året, det fick man lov att vara med om! Vi åkte "stan runt", ungefär en mil och efteråt var det supé med dans på hotellet. Man fick skriva på en lista, om man ville vara med. Hästar och släddar hyrdes av gästgiveriet. Det kunde vara upp till tjugo hästar tingade. Det var både löjtnantsfolk och sånt där folk med.

Till födelsedagar bjöd man förr på kalas utan att det behövde vara någon gratulation. De kunde möjligtvis samla till en tårta, t. ex. från Norrköping. Man sa bara: "Jag fyller år i dag, vill du komma och ta frun med? Ni kan komma så tidigt som 5—6, då bjuder vi på kaffe, annars kl. 7, men damerna kan komma förr". Sen började vi samla pengar till 30-årsdagarna. Taxan var först fem, sedan tio kronor. Ännu tidigare gratulerade man på namnsdagarna. Lantborna, patronerna, kunde också vara med.

Vi hade symöten för stans fattiga. Vi sydde t. ex. skjortor. Doktor Nyström klippte till. Det var många fattiga här. De hade knappt så de kunde klä sina barn. Man sydde till dem på ålderdomshemmet också. De var tacksamma för allt nytt. Och så om man hade någon mat över, tänkte man på dem på ålderdomshemmet. De tog emot vad man hade, som var ätbart. Man gick dit med slakt och bak och grönsaker. Stan skulle bestå, men det blev så knappt med allt.

Jag kommer ihåg, att jag var och tittade på sista spöstraffet här i stan. Det var på Hästtorget och jag var väl 12 eller 13 år. Han hängdes upp i en galge och så piskade di honom med en 20 till 30 slag. Han hade nog stulit något. Ungarna i stan smög sig dit fast di egentligen inte fick för föräldrarna, och jag kommer ihåg, att jag fick förargelse hemma, när di fick reda på, att jag varit och tittat på det.

Från hembygdsfesten å Gilleskullen

Tillsammans med Östergötland—Holavedens hembygdsring hade S:t Ragnshilds Gille den 6 juli i fjol ordnat en hembygdsfest, som tilldrog sig allmän uppmärksamhet. Från denna har Arsboken tillfälle att publicera fyra fotografier:

Onsdagsbröllopet å Stegeborg: Överst vigselakten, nederst Nils Gyllenstjerna (Heidevall) och Johan Banér (Bielkhammar). Nils stryker sig om skägget. I sådana tider är det bättre att vara försiktig och aktge på vart vinden blåser.

Överst en publikbild med väderkvarnen till höger. Nederst Ur sångspelet Gustaf Wasa och dalkarlarna av Inez Mollander.

Två offerstenar

Under stenåldersinventering i V. Husby socken meddelade den fornminnesintresserade, numera pensionerade, slussvakten vid Klämman Edvin Ring, att man å tomten till den närbelägna villan Ekliden funnit en egendomlig sten, som hade ursvarvade skålar. Vid besök på platsen låg stenen som prydnad i ett blomsterland och ligger där ännu. Att det var en mycket förnämlig prydnad kunde genast konstateras, ty i densamma fanns insvarvade 16 vackra s. k. älvkvarnar eller skålgropar, som de numera kallas. Ägaren till villan, målaren A. Gustafsson, berättade, att han vid planeringen av tomten bortröjt ett större stenröse och därunder påträffat stenen ett stycke nere i röset. Efter avtuktning, som dock lyckligtvis ej skadat skålgroparna, upplades stenen på sin nuvarande plats och mäter 45 x 85 cm. Djupare ned i röset låg en samling ben, vilka Riksantikvarieämbetets ombud i socknen enl. herr Gustafssons uppgift, hade förklarat vara djurben. Så kan givetvis ha varit fallet, men det förefaller sannolikt, att röset varit en järnåldersgrav och att benresterna i så fall härörde från en människa, så mycket hellre som snart sagt varje kulle inom socknen har ett gravfält.

Några år senare påträffades en liknande offersten av marmorarbetaren Carl Gustafsson vid planering av en tomt omedelbart väster om stenåldersboplatsen vid Fagervik, Marmorbruket. Stenen, som låg på ett underlag av mindre stenar i markytan, är betydligt större än den förut nämnda, 90 x 100 cm. och har nära hundra skålgropar. Dessa täcker inte bara hela översidan utan förekommer även på sidoytorna ända ned till marken. En del skålar är djupt nedsvavade, medan andra, särskilt de på sidoytorna, är grunda. Två större ur-

Offerstenen från Marmorbruket

Förf. foto

osäker. I sin för alla fornminnesintresserade så utomordentligt värdefulla handbok, Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden, meddelar professor O. Almgren, att skålgropar iakttagits på takhällar till stenålderns megalitgravar och att en skålgropsten (offersten?) anträffats i en gånggrift i Västergötland. Det är väl sannolikt att fyndplatsen för offerstenen vid Marmorbruket i omedelbar närhet av en stenåldersboplats från gånggriftstiden är en tillfällighet och att de båda fyndlokalerna intet har gemensamt. Förhållandet

kan dock vara värt att omnämna, i all synnerhet som det torde få anses vara bevisat att stenåldersfolket vid Bråviken mottagit starka intryck av stenålderns megalitiska jordbrukarekultur. Seden att rista skålgropar i lösa block synes även ha rått under järnåldern. Så har sådana gropar iakttagits på stenar inom det största gravfältet vid Birka.³ Offerstenen i den förmodade järnåldersgraven i V. Husby talar måhända i samma riktning. Det kanske inte minst märkliga är att offer och hemlighetsfulla handlingar förekommit vid skålgropsristningar ännu under 1850-talet. Man har smort skålarna med fläsksvälvar e. d. under frammumlandet av besvärjelser eller nedlagt offer, bestående av mynt, knappålar eller små dockor, allt i syfte att bli kvitt sjukdomar, som ansetts förorsakade av älvor. Bakom dessa sentida utslag av folktron, som tydligen skapat namnet älvkvarn, kan givetvis dölja sig urgamla föreställningar. Den uppfattningen har också framförts,⁴ att tron på älvorna skulle vara uppkommen ur kulten av de i jorden boende döda och att skålgroparna från början avsetts som offerskålar åt dessa. Inom forskningen synes dock numera den åsikten ha vunnit terräng att hällristningarna och väl med dem skålgropsristningarna åtminstone till huvudsaklig del tillkommit i samband med det jordbrukande bronsåldersfolkets fruktbarhetsriter och sålunda stått i det spirande livets tjänst. Kanske har man en gång fyllt skålgroparna med fett, som tänts var vår för att hälsa solen, då den efter en lång och mörk vinter åter steg i all sin glans och pånyttfödde livet på åker och äng i skog och i sjö! Kanske har traditionens tunna men sega tråd burit dessa livsbefrämjande föreställningar ända in i vår tid, då vi med valborgsmässoeldar hälsar den återvändande solen —.

³ Se Almgren, O.: Hällristningar och kultbruk.

⁴ Se Almgren: Sveriges fasta fornlämningar etc.

Söderköpings badanstalt på 1870-talet

I Söderköpings Nya Tidning för 1872 den 12 juni läses följande om "Söderköpings vattenkuranstalt":

Söderköpings vattenkuranstalt börjar åter att påminna sig en allt större uppmärksamhet, vilket den även i hög grad förtjänar, icke allenast för dess hälsobringande vatten, utan även för den omväxlande och härliga natur, som omger anstalten, men framför allt för de tidsenliga arrangemanger, som vidtagits för de besökandes nytta och bekvämlighet, vilket allt, lämnande intet övrigt att önska och tillfredsställande de mest uppdrivna pretentioner, gör att denna vattenkuranstalt fortfarande hävdar sitt namn, att i alla avseenden vara en de förnämsta i Europa. Vi vilja här nämna, att samtliga lokaler under vintern blivit för en kostnad av 12.000 å 15.000 riksdaler reparerade och de olika detaljerna kompletterade på ett fullt tidsenligt sätt. Främst sätta vi måhända de komfortabla karbadrummen med de nyinredda väntrummen, vidare de förträffliga duscharna av vilka finnas alla hittills uppfunna slag, samt den starka elektriska apparat, vilken finnes anbringad i ett särskilt rum i andra våningen, och från vilken ledningar utgå till de å nedre botten befintliga karbaden, nämligen en till karl- och en till fruntimmerssidan, till tjänst för dem, vilka äro i behov av s. k. elektriska bad. Detta arrangemang tillhör de många sådana, som detta år vidtagits, och till vilka vi även kunna räkna den s. k. Romerska badanstalten, inredd i en av flyglarna, samt de nya anordningarna för slottbadet, varigenom envar som begagnar sig därav har sitt eget lilla "krypin", dolt av förhängen, men allt sålunda anordnat, att intet lägger hin-

der i vägen för konversation med grannarna. Som härav synes är allt inrättat på ändamålsenligt sätt.

Att också badgästerna uppskattar Söderköpings vattenkuranstalt framgår bl. a. av ett brev till Aftonbladet i juli sanna år av en badgäst. Denne skriver bl. a.:

På själva Brunnsgården ser du en väldig skara allmoge, som promenerar och dricker vatten och njuter lika mycket av sin vila från arbetet, som herrskapsfolk gör det. Största delen av denna skara underhålles gratis av brunnen och nästan varje år utsänder S:t Ragnhild ett-, två- eller trehundra fattiga personer, vilka fått lindring eller bot för sina krämpor. Det ligger något lidet i detta sätt, härrörande från våra förfäder att genom dessa bad få hjälp och lindring.

Vad nu rör själva badet, är detta i år så prydligt arrangerat, att det kan mäta sig med utlandets förnämsta i den vägen. Om du i hydroterapiens uräldsta tider besökte alla svenska vattenkuranstalters moder, S:t Ragnhild, känner du i den dag som är, ej igen dig; endast yttermurarna påminna därom; det inre är nytt från topp till tå. Från våtpackningen, den tidens utmärktaste badform, till det prydliga romerska badet med sina tepidarier och caledarier, Gud vet vad de allt heta, är ett jättesprång i tiden, som den oinvigde har svårt att fatta. Kommer därtill att genom ett "trollord" från din mun Böhmerkällans eller andra mineralvatten stå dig till buds, allt med konst uppvärmda till sin vederbörliga temperatur. Önskar du Kreuznachvatten, eller vad de månne kallas, alla dessa medikamentösa bad, så bringas det dig till billigare pris än vad din resa skulle kosta till den ursprungliga källan och med i allmänhet lika god nytta.